

OZAN

İrticâlen şiiir söyleyebilen saz şairi,
âşık.

Moğolca'dan geldiği anlaşılan **ozan** kelimesinin asıl anlamı "çok konuşan kimse" olup "saz şairi" mânasını sonradan kazanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kelime bu iki anlamda geçmektedir. Günümüz Türkçe'sinde "şair" yerine kullanılmaktaysa da yaygınlık kazanmamıştır. *Divânü Lugâti't-Türk*'te "atını devamlı öne geçiren adam" anlamında **ozıtgan** kelimesi ve "çok ileri giden, başkalarını geçen" mânasında **ozgan** at tamlaması yer almaktadır. Buradan hareketle **ozıtgan** > **ozgan** > **ozan** şeklinde bir etimoloji de yapılmıştır. M. Fuad Köprülü, **ozan** kelimesinin İbn Mühennâ Lugatında yer alan **ozmak** (önce gelmek, ileri geçmek) fiili, **ozgan** (koşuda birinci gelen köpek) ve **ozuş** (kurtuluş) kelimeleriyle ilgili olduğunu, Oğuz Türkçesi'nde "g" sesleri düştüğünden **ozan** kelimesinin **oz+gan** > **oz+an** şeklinde oluştuğunu ileri sürmüştür.

Ozanın Oğuz Türkleri arasında "saz şairi" anlamında kullanıldığı *Dede Korkut Kitabı*'nda geçen, "At ayağı külüg, ozan dili çevük olur" cümlesinden anlaşılmaktadır. Oğuz Türkleri'nde özel bir topluluk teşkil eden ozanlar ellerinde kopuzlarıyla gezerler, düğünlerde ve çeşitli ziyafetlerde eski Oğuz destanlarını ve Dede Korkut hikâyelerini anlatırlar, yeni olayları dile getiren destanlar söylerlerdi. Fuad Köprülü, ozanlık geleneğinin Selçuklular'dan Memlükler'e ve onlardan Osmanlılar'a geçtiğini belirtmektedir. Ayrıca zaman içerisinde kelimenin "ozanların çaldığı müzik aleti" anlamını da kazanmış olabileceğini söyleyerek bunu çalanlara "ozancı" denildiğini Hâmidî'nin Türkçe-Farsça divanındaki örneklerden hareketle ileri sürmektedir.

İrticâlen şiiir söyleme kabiliyetine sahip, güzel sesli, halk geleneklerini iyi bilen ozanların toplum arasındaki yeri halkın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte önemini kaybetmeye başlamış ve XV. yüzyıldan itibaren bunların yerini meddah ve âşıklar almıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da çoğalan, varlıklarını bugün de kısmen sürdüren âşıklar ozanlık geleneğinin devamı sayılabilir. **Ozan** kelimesinin yerini Anadolu'nun bazı yerlerinde ve Azerî Türkleri arasında "âşık", Türkmenler arasında ise "bakşı / bahşı" almaya başladıktan sonra kelimenin "halk şairi" anlamı unutulmuş ve "geveze" anlamında alay yollu kullanılır olmuştur.

Anadolu'nun bazı yörelerinde secili sözlere, atasözlerine, tasarılanmadan söylenen koşma ve masallara "ozanlama" adının verilmesi **ozan** kelimesinin "çok konuşan" anlamını çağrıştırmaktadır. Zamanımızda Güney Anadolu'nun bazı yerlerinde **ozan** kelimesi "çingene, çalgıcı çingene" mânasında kullanılmaktadır. Öte yandan Anadolu'nun birçok yöresinde yerleşim birimlerine **Ozan**, **Ozanca**, **Ozancılar** şeklinde adlar verilmesi kelimenin Anadolu halkı tarafından benimsendiğini göstermektedir. **Ozan** kelimesi XVI. yüzyılda yaşadığı sanılan bir saz şairi tarafından mahlas olarak kullanılmış, bu şairin bilinen tek şiirini M. Fuad Köprülü *Türk Saz Şairleri* adlı eserinde yayımlamıştır. Son devrin büyük sûfilerinden Kemâlî Efendi de hece vezniyle yazdığı bazı şiirlerinde "Ozan" mahlasını kullanmış ve **Ozan**'ı soy adı olarak almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kaşgarlı Mahmûd, *Divânü Lugâti't-Türk* (haz. Seçkin Erdi – Serap Tuğba Yurtsever), İstanbul 2005, s. 367; *Divânü Lugâti't-Türk Dizini*, Ankara 1972, s. 90; *İbnü-Mühennâ Lugâti* (haz. Abdullah Battal), İstanbul 1934, s. 54; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1977, IX, 3305; İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2414; *Dedem Korkudun Kitabı* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1973, tür.yer.; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, s. 131-144; a.mlf., *Türk Saz Şairleri*, Ankara 1962, s. 9-49, 108; Saim Sakaoğlu, "Ozan, Âşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1986, I, 247-251; Emir Kalkan, *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri*, Ankara 1991, s. 19-26; Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara 1997, I, 31-32; Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 437-438; "Ozan", *TDEA*, VII, 163-164.

NURETTİN ALBAYRAK

OZANSOY, Faik Âli

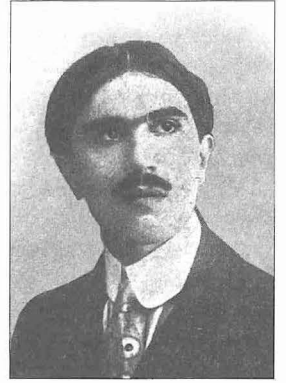
(bk. FAİK ÂLİ OZANSOY).

OZANSOY, Halit Fahri

(1891-1971)

Şair, gazeteci ve yazar.

13 Temmuz 1891'de İstanbul'da doğdu. Baba tarafından büyük dedesi Sa'diyye şeyhi Rusçuklu Yahyâ Efendi'dir. Babası tıp, tarih, tiyatro ve şiir olarak basılı pek çok eseri bulunan Mehmed Fahri Paşa'dır. Eğitim hayatına Zeyrek, Vefa semtlerindeki mahalle mekteplerinde başladı, Sultanahmet'teki Tefeyyüz Mektebi'ni bitirdi. Bakırköy Rüşdiyesi'nden sonra 1904-

Halit Fahri
Ozansoy

te Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'ne yatılı olarak girdi; hastalanınca öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Hava değişimi için bir süre Filibe'deki amcası Ali Hilmi Bey'in yanına gitti, dönüşünde yeniden Mekteb-i Sultânî'ye, arkasından İstanbul Dârülfünunu Fransız Dili Şubesi'ne devam etti. 1916'da Edebiyat Şubesi'nden imtihanla öğretmenlik hakkı aldı ve Muğla Sultânîsi'ne edebiyat öğretmeni tayin edildi. Bir yıl sonra görevi Konya Sultânîsi'ne nakledildi; ardından Vefa Sultânîsi'ne geçti ve emekli olduğu 1956 yılına kadar Kadıköy, Galatasaray, İnönü ve Atatürk Kız liseleri olmak üzere İstanbul'un değişik okullarında öğretmenlik mesleğini sürdürdü. Emeklilik sonrasında gazeteciliğe ağırlık veren Halit Fahri, son yıllarında *Tercüman* gazetesinde haftalık "Sanat ve Hatırat" köşesine devamlı yazılar yazdı. 23 Şubat 1971'de İstanbul'da vefat etti.

Şiir ve yazı yazma zevkini ailesinden alan Halit Fahri'nin, Galatasaray'dan hocası Ali Kâmi'nin (Akyüz) yazdıklarını tashih etmesi, okul müdürü olarak Tefik Fikret'i yakından tanınması ve ona hayran olmasıyla edebiyat merakı iyiden iyiye gelişti. İlk yazısı "Fâcia-i Beşerden Bir Levha" başlığıyla Mart 1910 tarihli *Tirâje*, ilk şiiri "Mâzideki Aşk İçin Sana" 1912'de *Rübâb* dergilerinde yayımlandı. Ardından *Alemdar* ve *Yeni Mecmua* gibi gazete ve dergilerde yazıları, şiirleri çıktı. Bu yıllarda tiyatro ile de yakından ilgilendi; Dârülbâdî-i Osmani'yi kurmakla görevli André Antoine'ın da bulunduğu jüri önünde Abdülhak Hâmid'in *Nesteren*'inden ve Şehabeddin Süleyman'ın *Kırık Mahfaza*'sından iki sahne oynayarak başarılı bir imtihan verdi ve Dârülbâdî-i Osmani'ye kaydoldu (14 Temmuz 1914). Ertesi yıl da ona ilk şöhreti kazandıran *Baykuş* adlı piyesini yazdı. Piyes Dârülbâdî'de oynanan ilk Türk dramı unvanını kazandı. Daha sonra *Yeni Mecmua*'da bir araya gelen hececiler arasına katılan Halit Fahri derginin kapanmasının